

KÜTAHYALI MEŞKÎ VE BAĞDATLI RÛHÎ'NİN TERKİB-İ BENDİNE NAZİRESİ

MESHKI (MEŞKÎ) OF KUTAHYA AND HIS NAZIRE TO THE TERKIB-I BENT OF RÛHÎ OF BAGHDAD

Yunus KAPLAN*

Öz

Terkib-i bent, farklı kafiyelere sahip bentlerden oluşan ve bentlerin sonunda, aynı kafiyeye sahip birer beyit olan nazım şeklidir. Bu şiirlerde genellikle hayattan ve talihten şikâyet, toplumsal eleştiri, felsefî düşünceler ile dinî ve tasavvufî konular ele alınmıştır. Özellikle 16. yüzyıl şairlerinden Bağdatlı Rûhî'nin, yaşadığı devrin aksayan yönleri ve bunların toplumsal yapı üzerinde oluşturduğu olumsuzlukları eleştirel bir dille anlattığı terkib-i bendi şairler tarafından çok beğenilmiş, bu yüzyıl ve sonrasında birçok şair bu şiire nazire yazmıştır. Hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmayan Kütahyalı Meşki de Bağdatlı Rûhî'ye nazire yazan şairlerdendir. Meşki'nin terkib-i bendi de Bağdatlı Rûhî'nin şiiriyle aynı vezinde ve aynı bent sayısına sahiptir. Ancak Rûhî'nin terkib-i bendi, sekizer beyitlik 17 bentten oluşurken Meşki'nin terkib-i bendinin ise 14, 15 ve 16. bentleri dokuzar, diğerleri ise onar beyitten oluşmaktadır.

Bu çalışmada Kütahyalı Meşki'nin terkib-i bendinin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulmuş ve bu şiirin çeviri yazısına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk Edebiyatı, Bağdatlı Rûhî, Kütahyalı Meşki, Terkib-i bent, Nazire.

Abstract

Terkib-i bent (which might be translated into English as "the combination of strophes") is a poem structure consisting of strophes with distinct rhymes, each of which ends with a couplet bearing the same rhyme of it. Complaints about life and luck, sociological criticism, philosophical ideas, and religious and sufi subjects are considered mostly in these poems. Especially the terkib-i bent written by Rûhî of Baghdad, one of 16th Century poets, in which he narrates, in a critical manner, the hindered aspects of the era he lived through, and the unfavourable effects of them on the sociological structure, has been appreciated by other poets, and many 'nazire's (a poem modeled after another poem in respect to both content and form) has been written by these poets in 16th Century and after,

* Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Osmaniye. e-mail: yunuskaplan80@myinet.com

in response to this poem. Meshki (Meşki) of Kutahya, whose life there is not much information about in any resource, is one of many poets to have written a nazire to the Rûhî of Baghdad.

In this work, form and content characteristics of the terkib-i bent of Meshki of Kutahya has been dwelled on, and the translation of this poem has been presented.

•

Keywords

Classical Turkish Literature, Bağdatlı Rûhî, Kütahyalı Meşki, Terkib-i bent, Nazire.

GİRİŞ

Terkib-i bent, bentlerle kurulan bir nazım şeklidir. Her bent, iki bölümden oluşur. Birinci bölüme terkip-hane adı verilir. Kısaca bent olarak adlandırılır. Her bent, beş ile on arasında değişen beyit sayısına sahiptir. Bentlerin kafiye düzeni gazele benzer. Bentleri birbirine bağlayan son beyte vasita beyti veya bendiyye denir. Vasita beyti, her bentte farklı olup kendi içinde kafiyelidir (Dilçin 2005: 233). Terkib-i bentlerde bent sayısı genellikle 5-7 arasında değişse de Nâbî ve Leylâ Hanım'da olduğu gibi 3-4 bende kadar inebilen, Bağdatlı Rûhî ve Esrâr Dede'de olduğu gibi 17 bende kadar uzayan terkib-i bentler de görülür (İpekten 2010: 114).

Terkib-i bentlerde genellikle talihten ve hayattan şikâyet, dinî, tasavvufî ve felsefî düşünceler anlatılmış, toplumsal yergi niteliğinde eleştirilere yer verilmiştir. Mersiyeler, genellikle bu nazım şekliyle kaleme alınır (Dilçin 2005: 233).

Klasik Türk edebiyatında bu nazım şeklinin en önemli temsilcisi, Bağdatlı Rûhî'dir. 16. yüzyıl şairlerinden olan ve Bağdat'ta doğan Rûhî, klasik Türk edebiyatının en çok gazel yazan şairlerinden biridir. Bundan dolayı önemli bir gazel şairi olarak anılan Rûhî, asıl şöhretini sekizer beyitten oluşan on yedi bentlik terkib-i bendiyle yakalamıştır. Hiciv türünde yazılan bu şiirde şair, devrin aksayan yönlerini, sosyal adaletsizlikleri ve bunların toplumsal yapı üzerinde oluşturduğu olumsuzlukları dile getirmiştir.

Bağdatlı Rûhî, bu düşüncelerini dile getirirken terkib-i bendinin hemen her beytinde yarağyar, zengin-fakir, mir-geda, has-am, rint-zahit, kâmil-cahil gibi karşıt tipleri; safa-cefa, zenginlik-fakirlik, kirli-temiz, talihli-talihsiz, imanlı-imansız, şekil-mana gibi zıt kavramları bir araya getirerek onları karşılaştırmış; böylece sosyal tipler ve gruplar arasındaki etkileşimleri, karşı davranışları, toplumun çelişkilerini göstermiştir. Bu kullanımlarda havas-has, ayan, paşa, bey, mir ve hâce kelimeleriyle yüksek tabakayı, yöneticiler ve zenginler sınıfını; halk-avam-am, gedâ, dilenci sözleriyle alt tabakayı yani hiçbir değeri olmayan ve hiçbir değere sahip olmayan sınıfı; zahit, sofî diyerek genellikle bir tekke ve tarikata bağlı, dindar, fakat cahil kesimi; şair, âşık, rint sözleriyle aydın, entelektüel, arif ve kâmil kişileri ve bunların oluşturduğu grupları ifade etmiştir. Bunların hepsini de Osmanlı Müslüman toplumu içerisinde bulunan, birbirleriyle etkileşimden doğan davranışlar gösteren sosyalleşmiş gruplar olarak sergilemiştir (Güler 2008: 29-30).

Bağdatlı Rûhî'nin eleştirel bir yaklaşımla, yaşadığı dönemin sosyal hayatındaki birtakım olumsuzluklara değindiği bu terkib-i bendi, kendi döneminde ve sonrasında şairler tarafından çok beğenilmiş ve bu şiire birçok nazire yazılmıştır. Cevrî (öl. 1654) (Ayan 1981: 160-66), Ni'metî (öl. 1659-60) (Ersöz 2007: 120-131), Berber-zâde Mehmed Zihni (öl. 1715) (Alptekin 2007: 520-37), Arpaeminizâde Mustafa Sâmî (öl. 1734) (Kutlar 2004: 247-53), Bursalı Levhî (öl. 1751) (Gülhan 2010: 61-78; Okumuş 2011: 291-307), Haşmet (öl. 1768) (Arslan ve Aksoyak t.y.: 76-83), Sünbülzâde Vehbî (öl. 1809) (Yenikale t.y.: 289-93), Leylâ Hanım (öl. 1848) (Arslan 2003: 173-76), Ziya Paşa (öl. 1880) (Gözler 1987: 82-127), Musa Kâzım Paşa (öl. 1890) (Bardakçı 2007: 537-555), Muallim Naci (öl. 1893) (*Muallim Naci* 1327), Trabzonlu Cûdî (öl. ?) (Aslan 2001: 367-86) Bağdatlı Rûhî'ye nazire yazan şairlerdendir. *Bağdatlı Rûhî Dîvânı*'nı yayımlayan Coşkun Ak'a göre Fehîm, Abdî, Edirneli Kabûlî (öl. 1828-29), Kandiyeli Ali Râşid Efendi, Ayetullah Receb Vahyî gibi şairlerin de nazireleri bulunmaktadır (2001: 51). Bağdatlı Rûhî'nin terkib-i bendine yazılan bu nazireler arasında en meşhur olanı, Ziya Paşa'nın onar beyitlik on iki bentten oluşan naziresidir.

Kütahyalı Meşkî ve Terkib-i Bendi

1. Hayatı

Meşkî'nin hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak terkib-i bendinin "*Nazîre-i Tercî-i Bend-i Hâkîm Meşkî-i Kütahiyevî*"¹ başlığından Kütahyalı olduğu anlaşılmaktadır. Yine terkib-i bendin son bendindeki

*Kütahyada bâde-keş-i sâgar-ı 'aşkuz
Ne Mısr u ne hod sâ'ir-i meydân-ı Dımışkuz*

beytinden Meşkî'nin bu şiiri, Kütahya'da iken yazdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca terkib-i bendinin Bağdatlı Rûhî'ye nazire olması ve bu şiirin kayıtlı olduğu mecmuanın 16. ve 17. yüzyıl şairlerini havi olmasından hareketle Meşkî'nin, 16. veya 17. yüzyılda yaşadığını söylemek mümkündür.

2. Terkib-i Bendi

2.1. Nüshaları

Kütahyalı Meşkî'nin, Bağdatlı Rûhî'ye nazire olarak yazdığı terkib-i bendinin iki yazma nüshası bulunmaktadır.

1. *Mecmû'a-i Eş'âr* (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_K.007): Mecmuanın 113b-118b varaklarında "*Nazîre-i Tercî-i Bend-i Hâkîm Meşkî-i Kütahiyevî*" başlığıyla kayıtlı olan şiir, nesih hatla kaleme alınmıştır. Her sayfada çift sütun hâlinde yazılmış 17 satır bulunmaktadır. Başlık ve vasita beyitleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

119 varaktan oluşan bu mecmuanın derleyeni ve derlenme tarihi belli değildir. Baştan eksik olduğu anlaşılan ve bazı yaprakları sonradan yanlış ciltlenen bu mecmua içerisinde 16. yüzyıl şairlerine ait gazel, kaside, tahmis, müseddes, terkib-i bent gibi nazım şekilleriyle yazılmış birçok şiir bulunmaktadır. Bu şiirler, belli bir düzene göre yazılmamış olup sayı itibarıyla en fazla gazel bulunmaktadır. Bu gazellerin de büyük çoğunluğu birbirine naziredir.

2. *Mecmû'a-i Eş'âr* (Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi 367): Meşkî'nin terkib-i bendi, mecmuanın 21b-26a varaklarında kayıtlı olup "*Nazîre-i Meşkî-i Kütahiyevî*" başlığını taşımaktadır. Sayfa kenarlarına, farklı satır sayısında ve nesih hatla kaleme alınmıştır. Başlık, kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

100 varaklık bu mecmuanın da derleyeni ve derlenme tarihi belli olmayıp 16. ve 17. yüzyıl şairlerinin şiirlerini ihtiva etmektedir. Mecmuda farklı türlerde ve nazım şekillerinde kaleme alınmış birçok şiir bulunmaktadır. Bazı şiirler sayfa kenarlarında kayıtlı olup şiirlerin tertibinde belli bir düzen gözetilmemiştir.

2.2. Şekil Özellikleri

Kütahyalı Meşkî de Bağdatlı Rûhî gibi terkib-i bendini "*Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün*" vezniyle kaleme almıştır. Ancak Rûhî'nin terkib-i bendi, sekizer beyitlik 17 bentten oluşurken Meşkî'nin terkib-i bendinin ise 14, 15 ve 16. bentleri dokuzar, diğerleri ise onar beyitten oluşmaktadır.

¹ Her ne kadar başlıkta terci-i bent ifadesi kullanılsa da bentlerin sonunda aynen tekrarlanan vasita beyitleri olmadığı için bu şiirin nazım şekli terkib-i benttir.

Şiirde vezin itibarıyla ciddi kusurlar görülmemektedir. Bazı beyitlerde açık hecelerın kapalı heceye dönüşmesiyle oluşan imale karşımıza çıkmakta, bunların da büyük çoğunluğunun terkip i'lerinin uzun okunmasıyla oluştuğu görülmektedir:

Dürr-i şadef-i ma' den-i deryâ-yı kadîmüz
Yektâ güher-i şadr-nişîn-i kef-i destüz I/3

Şimdi çemen-i dehrde murğ-ı dilimüzdür
Pervâne olan şem'-i ruḥ-ı dil-bere her dem III/5

Birkaç beyitte ise uzun ünlüye sahip kapalı hecelerın açık heceye dönüştürülmesiyle oluşan zihafa rastlanmaktadır:

Zâhid gibi her gûşe-i mihrâba ber-â-ber
Ṭurmaz yüzümüz ebru-yı dil-dâr-perestüz I/4

Ey mübtedî bi-ḥaber-i ez-sırr-ı ḥaḳîḳat
Ger pendümi futsaḥ ideyüm ben seni âgâh IX/4

Bentlerin hepsi kafiyelidir. Şairin kafiye türlerindeki tercihi ise tek ses benzerliğinden oluşan mücerred kafiye ile revî ve ridf harflerinden oluşan mürdef kafiye yanadır. 17 bendin 8'i mücerred, 7'si mürdef kafiyelelidir. Diğer iki bentten biri revî, dahîl ve te'sîs harflerinden oluşan müesses kafiye diğeri ise revî ve kayd harflerinden oluşan mukayyed kafiyelelidir. Meşkî'nin, bazı bentlerde aynı kelimeyi kafiye olarak birden fazla kullanarak kafiye kusuruna düştüğü görülmektedir. I. bentte "perest", III. bentte "dem", V. bentte "bâlâ", VIII. bentte "zer", IX. bentte "gümrâh" ve "âgâh", XIII. bentte "yuf", XVII. bentte "safâ" ve "vefâ" kelimeleri ikişer kez XII. bentte ise "rûh" kelimesi üç kez tekrarlanmıştır.

Şiirin bütün bentleri kafiyeli olmasına rağmen 10 bendinde redif tercih edildiği görülmektedir. Bu redifler, eklerden (I., II., VIII., XI., XII., XVI. ve XVII. bentler), kelimelerden (IV. ve VII. bentler) ve ek+kelimelerden (XIV. bent) oluşmaktadır.

2.3. Muhteva

Meşkî'nin terkip-i bendi, Bağdatlı Rûhî'nin terkip-i bendiyle hem şekil ve hem de muhteva bakımından birçok yönden benzerlik göstermektedir. Ayrıca her iki şairin kullandıkları dil ve sahip oldukları üslup da birbiriyle örtüşmektedir. Tasavvufî umdeler, dünya nimetlerinin geçiciliği, kendini âlim sanan cahillerin durumu, vefasızlık, riyakâr kaba sofular, rintlik ve rintliğin hâlleri gibi konular her iki şairde de ortak olan unsurlardır.

Şanmaḥ bizi kim şîre-i engür ile mestüz
Biz ehl-i ḥarâbâtdañuz mest-i elestüz Bağdatlı Rûhî I/1 (Ak 2001: 187)

Şanmaḥ bizi kim cins-i metâ'-ı ser-i destüz
Biz cevher-i nûr ruḥ-ı ḥurşîd-i elestüz Meşkî I/1

Gör zâhidi kim sâhib-i irşâd olayın dir
Dün mektebe vardı bugün üstâd olayın dir Bağdatlı Rûhî VI/1 (Ak 2001: 189)

Her kim ki bu gün şâhib-i irşâd olayum dir
Ārif geçinüp cümleyle üstâd olayum dir Meşkî IV/1

Şûretde n'ola zerre isek ma' nide yûhuz
Rûhü'l-ğudsûñ Meryeme nefh itdügi rûhuz Bağdatlı Rûhî XII/1 (Ak 2001: 192)

Añla bizi kim nûr-ı meh pertev-i yûhuz
Biz Rûhu'l-emîn âdeme nefh itdügi rûhuz Meşkî XII/1

Çarhuñ ki ne sa' dinde ne nahsinde beķā var
Dehrûñ ki ne hāsında ne 'âmında 'aķā var Bağdatlı Rûhî VII/1 (Ak 2001: 190)

Her kim ki dise tynet-i 'âlemde vefā var
İnanma anuñ sözine kim anda haķā var Meşkî VII/1

Yuf hārına dehrûñ gül ü gül-zārına hem yuf
Ağyārına yuf yār-ı cefā-kārına hem yuf Bağdatlı Rûhî XV/1 (Ak 2001: 194)

Ey dil felegûñ luķfına āzārına hem yuf
Ehl-i dile cevr itdügi eķvārına hem yuf Meşkî XV/1

Meşkî'nin terrib-i bendi, Rûhî'nin terrib-i bendiyle muhteva bakımından büyük oranda örtüşse de Bağdatlı Rûhî; toplumsal eleştiri, sosyal adaletsizlik ve yozlaşma gibi konuları daha belirgin bir şekilde dile getirmiştir. Meşkî'nin ise tasavvufî düşünceleri daha fazla ön plana çıkardığı görülmektedir. Şairin bentlerde dile getirdiği düşüncelerin özeti şöyledir:

Meşkî, dünya nimetleri karşısındaki kayıtsızlığını dile getirip ilahî aşka olan meylini ifade ederek şiirine başlar. Bu konudaki samimiyetini ise zahitle kendisi arasındaki farka işaret ederek açıklamaya çalışır. Rindane bir edayla her ne kadar görünüşte meyhanede bulunsa da hakikatte gönlünün sevgiliyle hakiki şarabı içtiğini ve tevhit kadehinin şarabıyla sarhoş bir hâlde olduğunu söyler:

Ma' nide çeker yār ile dil bāde-i nābı
Şûretde eger gûşe-i mey-hāne-nişestüz I/7

Şaire göre gül ve kadeh, yani bahar mevsimi olduğu için insanı dünya dertlerinden uzaklaştıran içki içmenin zamanı gelmiştir artık. Ancak o, daha içki içmeden ilahî aşkın etkisiyle sarhoş hâldedir. Onun aşk sarhoşluğuyla sararmış benzini görenler, ezelden beri âşık olduğunu anlamakta gecikmezler. Çünkü sevgilinin elife benzeyen boyu karşısında iki büküm olan şairin sarhoşluğu, Elest Bezmi'den gelen bir sarhoşluktur:

Mātemgeh-i ez-rûz-ı ezel bāde-perestüm
Lā-cür' a-keş-i cām-ı mey-i bezm-i elestüm II/10

Ona göre dünya, gam ve dert ile dolu olduğu için insanın badeye olan düşkünlüğü normaldir. Ancak yine de insan bazı sırları gönlünde saklamasını bilmeli, bu sırları kimseye ifşa etmemelidir. Zaten âşık için sakinin içkisinin mumunun şahitliği olmasa gam evi olan bu dünya bir taneye bile değmez:

Olmaydı eger şāhid ü şem' -i mey-i sāķī
Bir habbe ye degmezdi bu ğam-hāne-i 'ālem III/4

Şair, arif geçinip kısa zamanda aşk yolunda mesafe kat etmek isteyen cahillere de çatar. Ona göre bu kişilerin en bariz özellikleri, içinde buldukları cehaletin farkında olmamalarıdır. Ayrıca bunlar, hiçbir emek harcamadan aşk yolunda adlarından söz ettirerek dünyada bu

özellikleriyle meşhur olmanın derdindedirler:

*Müjgân ile aşk-ı ruḥ-ı Şîrîn ile ben de
Tağlar kazayın şâni-i Ferhâd olayum dir* IV/3

Beşinci bentte şair, sevgilinin övgüsünü yapar. Bu dünya, inciyle dolu büyük bir deniz olsa bile içlerinde eşi ve benzeri olmayan tek inci sevgilidir. Onun aya benzeyen yüzünün parlaklığı, her sabah vakti güneşi canlandırdığı için nazlanmayı fazlasıyla hak etmektedir. Ancak dünyadaki bütün güzel isimlerin sahibi olan bu sevgilinin yüzünü görebilmek için gözlerin zikir sürmesiyle güçlendirilmesi lazımdır:

*Ol şâh-ı cihānuñ yüzün ol dîde görür kim
Dil sürme-i zîkr ile anı eyledi binâ* V/7

Sonraki bentte ise gözünün ve gönlünün nuru olan sevgilisine seslenerek içinde bulunduğu durumdan, çektiği eziyetlerden bahsetmek ister. Aslında onu en çok üzen şey, sevgilinin kendisinden ilgiyi kesmesidir. Her şeye rağmen ondan af dileyen şair, onun cömertliğinden medet umarak kendisini ya olgunlaştırmasını ya da dünya sıkıntılarını göğüsleyecek hikmet sahibi yapmasını ister. Eğer bunlar olmuyorsa canını almasının daha uygun olacağını söyler:

*Mihnet-kede-i pür-gam-ı endüh-ı belâda
Luḫf eyle ki bu sūḫte-i şâhib-i himmet*

*Ya kâmil ola hikmete ya terkini kılsa
Yâhud şikem-i ḥâk-i zemîn içre yıkılsa* VI/9-10

Şair yedinci bentte dünyadaki vefasızlıktan şikâyetçidir. Ona göre “Dünyada vefa var.” diyenler yalan söylemektedirler. Çünkü dünya, gül bahçeleriyle donatılmış bir cennet bile olsa eninde sonunda viran olacaktır. Ancak sabah akşam Allah zikrinin geçtiği gönüller, içinde tavusların dolaştığı cennete dönecektir. Eğer insan, ebedi hayatın temasının zevkini sürmek istiyorsa halvete girip yokluk ehline dâhil olmalıdır. Çünkü insan, halvette cefa çekerek nefisini terbiye etmezse Allah ile arasındaki perdeyi kaldıramaz:

*Sen Ḥaḫda vü Ḥaḫ sendedür ey ḫ'âce velîkin
Arada hemân perde olan nefis-i hevâ var* VII/8

İnsan, aynaya benzeyen gönlünü her türlü kederden temizlemeli ki gönül alan sevgilinin yanağının parlaklığı gözünden hiç kaybolmamalıdır. Âşık olan kimse, seher vakti öyle feryat etmeli ki ciğer kanı gözlerinden akmamalı ve hiç kimse de bunu bilmemelidir. Bu kimseler, uzlet köşesine çekilmeli ve dünya nimetlerinden el çekmelidir. Çünkü insan eninde sonunda bu dünyadan gidecek ve bu dünya nimetlerinin ahirette kendisine hiçbir faydası olmayacaktır:

*Yoḫdan seni var ideni sev kim saña yarın
Bir zerre ḫadar fâ'ide yoḫ sîm ü zerûnden* VIII/7

Bir insan, Allah'ı gücendirmemek için hâlini ve içinde bulunduğu acziyeti kimseye bildirmemelidir. Çünkü Allah dışında kendisine yardımcı olacak hiç kimse yoktur. Her daim ona dua etmeli ve ondan yardım dilemelidir. Hakiki sırlara vakıf olamayan kişiler ise bir mürşide bağlanmalı, gönüllerini zikirle süslemelidirler. Böyle yaptıkları müddetçe Allah onlarla birlikte olacaktır:

*Tut pendümi zikir-i müdâm ile hemîşe
Tâ kim saña her gâhda Allâh ola hem-râh* IX/8

Gece gündüz gönül alan sevgiliyle birlikte olduğunu söyleyen şair, ondan gördüğü ihsanlarla mutludur. Onun için canını feda etmeyen âşığın adının kötüye çıkması ise kaçınılmazdır. Çünkü böyle bir sevgiliyi seyretmenin karşılığında binlerce can feda edilse yine de azdır:

Cānāneyi seyr itmege ey ‘āşık-ı hayrān
Azdu k’ola biñ cān-ı muḳaddes aña ḳurbān X/10

Bu hakiki sevgili, zahitlere ne kadar gizli ise âşıklara da o kadar âşikârdır. Dünyada ister dilenci ister hükümdar olsun her kim varsa onun nazarında birdir:

Her kim ki aña uğrasa birdür nazarında
Ger merd-i gedā olsa ya Dārā-yı cihāndur XI/7

Şair, ilahî aşkın künhüne vakıf olmuş bir âşık olarak kendini; ayın ışığı, güneşin parlaklığı ve Cebrail’in insana üflediği ruh olarak tanımlar. Her sabah parlaklığını artıran güneş, sermayesini ezelden beri badeyi terk etmeyen bu âşığın gönlünün mumundan almaktadır. Başkaları tövbe ederken o, yapmış olduğu tövbenin sadakatini muhafaza etmenin derindedir. Her türlü bela ve musibetin kahrını da çekmeye hazırdır ve kendisiyle birlikte olanların kalp aynasını açmaktadır:

Her kim ki bizümle bir adım hem-nefes olsa
Âyine-i ḳalbin açaruz chl-i fütühuz XII/8

Bir sonraki bentte ise gerçek sevgilinin özellikleri anlatılır. Bu dünya bahçesinde evveli ve ahiri olmayan tek varlık odur. O, her türlü dünya süsünden münezzehtir. İki dünyanın padişahıdır ve hikmet ile dört unsur onun karşısında zora girer. Her ne varsa ona secde hâlinedir. Her gözün, onu görmesi mümkün ise değildir. İster mümin ister kâfir olsun herkes onun ihsanına muhtaçtır. Ağzı ve dudağı herkese gizli bir sırdır ve bu sır, herkesçe idrak edilemeyeceği için ifşa edilmemelidir. Ona bakmayan gören gözlerin kör olması daha iyidir:

Her dīde-i binā ki cihāna nazar eyler
Kör olduğı yegdür ki aña olmaya nāzır XIII/8

On dördüncü bentte ise gerçek kulların özellikleri dile getirilmiştir. Ömrünü Allah’a secde etmekle geçiren kullar, azap kılıcıyla başı kesilse bile Hakk’ın sırlarını ifşa etmezler. Sabır ve kanaat sahibi oldukları için başkalarının kınamalarından da asla utanmazlar. Nerede bir arif varsa onu tanırlar. Gönül ehli olan bu insanlara hor bakılmamalıdır. Çünkü bunlar, inleyen dertli gönülleriyle güneşi kūsufa verirler. Yine fena ehline de hor bakılmamalıdır. Çünkü onlar da bir ah edecek olsalar ayı gölgede bırakırlar. Eğer gönül ehline kim büyüklenirse cihan halkının ona yuh demesi normaldir:

Ehl-i dile her kim ki tekebbürlenür ey dil
Lāyıḳdur eger ḫalk-ı cihān ger dir ise yuf XIV/8

Meşkî, yuf redifli on beşinci bentte feleğe çatar. Çünkü onun en bariz özelliği, gönül ehline eziyet etmesidir. Şair ayrıca bu bentte ona yardımcı olan her ne veya her kim varsa hepsine yuh çekmekten geri durmaz:

Kevkebler aña zīnet içün oldı hevādār
Anlar daḫi ḳulm itse hevādārına hem yuf XV/6

Şaire göre dünyada kemal ehli kalmamış, dünya nimetleri için insanlar haset içerisinde gece-gündüz hileyle birbirinin malını yemekteler. Gözlerini dünya hırsı kaplayan bu

insanlara yaptıkları kötü işleri bırakmaları söylense bile yaptıkları bu işlerden asla vazgeçmezler:

*Ger birisine fişk u fücür eyleme dirseñ
Ol işleri terk itmez eger olsa kötekde XVI/7*

Son bentte ise Meşkî, kendisinin de aralarında olduğu Hak âşığı gerçek âşıkların vasıflarını anlatır. Bu gerçek âşıklar, gece gündüz Allah'a secde ederler ve her türlü dert ve belaya sabretmesini bilirler. Onlar, yokluk ikliminin padişahu oldukları için hiçbir dünya nimeti ve makamında gözleri yoktur. Çünkü Hazreti Peygamber, yokluk ile övündüğü için kendileri de yokluk içinde can verirler ve sofı hırkasını hiçbir zaman sırtlarından çıkarmazlar:

*Terk eylemezüz hırka-i peşmîneyi ašlâ
Urduğ eli himmetle girîbân-ı vefâyâ XVII/4*

Şair yine bu bentte, rüzgâra İstanbul'a git diyemeyeceğini ancak oraya giderse de kendisi gibi fakr erbabı olanların elini ve ayağını öpmesini isterken bir nevi İstanbul hasretini dile getirir:

*Ey bād ben İstanbula var git dimem ammâ
Şalarsa eger kendü hayâlün o hevâyâ*

*Būs eyle kef ü pâyini her kim ki bulaşmış
Ol merhalede Meşkî-i bî-berk ü nevâyâ XVII/5-6*

SONUÇ

Bu çalışmada ele alınan terkîb-i bendin şairi olan Meşkî'nin hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şair hakkındaki tek bilgi, Bağdatlı Rûhî'nin terkib-i bendine nazire olan şiirinin başlığındaki ibare ve bu şiirinin son bendindeki ifadeye göre Kütahyalı olduğudur. Ayrıca şairin terkib-i bendinin Bağdatlı Rûhî'ye nazire olması ve bu şiirin kayıtlı olduğu mecmuanın 16. ve 17. yüzyıl şairlerini havi olmasından hareketle Meşkî'nin, 16. veya 17. yüzyıl şairlerinden olduğunu söylemek mümkündür.

Kütahyalı Meşkî'nin terkib-i bendi de Bağdatlı Rûhî'nin terkib-i bendi gibi 17 bentten oluşmaktadır ve aynı vezne sahiptir. Ancak Rûhî'nin terkîb-i bendi sekizer beyitlik bentlerden oluşurken; Meşkî'nin terkib-i bendinin 14, 15 ve 16. bentleri dokuzar, diğerleri ise onar beyitten oluşmaktadır.

Meşkî, terkib-i bendini tasavvufî bir tarzda kaleme almış ve bu şiirinde ilahi aşktan bahsetmiştir. Şair, dünya nimetlerinin geçiciliği, ilahi aşkın önemini ve hakiki âşığın özelliklerini rindane bir edayla dile getirmiş; ilahi aşk yolunda içinde bulunduğu durumu klasik Türk edebiyatındaki âşık-maşuk ilişkisinden yola çıkarak açıklamaya çalışmıştır. Ona göre aşk yolunda ilerlemek için nefsi ciddi şekilde terbiye etmek gerekir. Bu yüzden kısa zamanda mesafe kat etmek isteyen cahilleri eleştirmekten de geri durmamıştır. Şaire göre bu kişiler aşk yolunda, gönüllerini her türlü dünya nimetlerinden ve kederlerden temizlemeli, uzlet köşesine çekilerek sürekli gerçek sevgiliyi düşünmelidirler. İçinde buldukları acizliği kimseye bildirmemeli ve sadece ondan yardım dilemelidirler. Böyle yaptıkları müddetçe Allah'ın yardımı da onların üzerinden eksik olmayacaktır.

Divan şairlerinin sıkça yaptıkları gibi Meşkî de bu şiirinde gönül ehline daima eziyet eden feleğe çatmaktan geri durmaz. Şairin hedefinde felek dışında dünya nimetleri için büyük haset

içerisinde birbiriyle çekişen insanlar da vardır. Kendisinin de aralarında olduğu Hak âşığı gerçek âşıkların en önemli vasıflarının, gece gündüz Allah'a secde etmek ve her türlü dert ve belaya tahammül göstermek olduğunu söyleyerek şiirini bitirmiştir.

Nazîre-i Tercî'-i Bend-i Hakîm Meşki-i Kütahiyevî² (B. 113b, U. 21b)

Mef'ülü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ülün

I

1. Şanmañ bizi kim cins-i metâ'-ı ser-i destüz
Biz cevher-i nür ruḥ-ı ḥurşîd-i elestüz³
2. Cevlângehimüz küngüre-i 'arş-ı Hudâdur
Ger ḥâk gibi dîde-i ḥod-bînler pestüz
3. Dürr-i şâdef-i ma' den-i deryâ-yı kadîmüz
Yektâ güher-i şadr-nişîn-i kef-i destüz
4. Zâhid gibi her gûşe-i mihrâba ber-â-ber
Ṭurmaz yüzümüz ebru-yı dil-dâr-perestüz
5. Bu'z ehline ey bâd-ı şabâ söyle şakınsun
K'eflâki geçer nâvekimüz şâhib-i şaştuz
6. İncitmeye râzî degülüz kimseyi aşlâ
Ammâ ki tehî şîşe-i meyyâl-şikestüz
7. Ma'nîde çeker yâr ile dil bâde-i nâbı
Şûretde eger gûşe-i mey-ḥâne-nişestüz
8. Mâ'il degülüz neş'e-i nev-bâdeye tâ ki
Zîrâ ki mey-i sâgar-ı tevḥîd ile mestüz
9. Şaḥn-ı çemen-i gülşen-i dünyâ-yı fenâda
Tâ hem-dem[i] ol lâle-ruḥ-ı bâde-perestüz
10. Biz mest-i şarâb-ı kadeḥ-i pîr-i muḡânuz (U. 22a)
'Ankâ-şifâtı dehrde bî-nâm u nişânuz⁴

II

1. Sâķî yine devrân gül ü sâgar-ı Cemdür
Biñ şevķ ile bülbül daḥi ser-germ-i naḡamdur
2. Şun bâdeyi kim faşl-ı bahâr-ı ṭarab oldı
Her yerde bu gün bâde-i Cem dâfi'-i ḡamdur⁵

² Nüsha farkları gösterilirken "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_K.007" nüshası için B., "Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi 367" nüshası için U. kısaltması kullanılmıştır.

Başlık: Nazîre-i Meşki-i Kütahiyevî U.

³ cevher-i nür ruḥ: cevheriyüz zümre U.

⁴ şifâtı: şîfat U.

⁵ bâde U.'da yok.

3. İçsün meyi kim bâde-i gülgün ider ihrâc
Her yerde ki dünyâ ʔolusı renc ü elemdür
4. Maḥmûrlaruz şun bize sâķî kerem eyle (B. 114a)
Destinde eger bâde döker sâġar-ı Cemdür
5. Gördükçe ruḥ-ı zerdümüzi merdüm-i ʕ âlem⁶
Dirler bize kim ʕ âşık u maʕ şük-ı ʔademdür
6. Gör devleti kim ḥalk-ı zamâne bize dirler⁷
Cârüb-ı der-i şeh-per-i ʔāvus-ı ḥaremdür⁸
7. Câm-ı meyi şun kim bizüz ol şâḥ ki dirler
Necm ü meh [ü] ḥurşid aña ḥayl ü ḥaşemdür
8. Bu nazmı görince bize dir ehl-i firâset
Firdevs-i Rûm u Ḥoten ü Hind ü ʕ Acemdür
9. Endîşe-i ebrû-yı dil-ârâ ile ey dil
Dâ'im elif-i ʔâmetümüz gerçi ki ḥamdur
10. Mâtemgeh-i ez-rûz-ı ezel bâde-perestem
Lâ-cürʕ a-keş-i câm-ı mey-i bezm-i elestem

III

1. Pür oldı dilâ derd ü ġam-ı ʔahr ile ʕ âlem⁹
Ger bâdeye meyl eylesün n'eylesün âdem
2. Şaḥn-ı çemen-i dehri gezüp görmedüm ey dil
Bir ġonce-i laʕ l-i leb-i dil-ber gibi ḥurrem
3. Ser-rişte-i esrârı nihân eyle gönülde
Her bi-ḥaberi eyleme râz-ı dile maḥrem (U. 22b)
4. Olmaydı eger şâhid ü şemʕ -i mey-i sâķî¹⁰
Bir ḥabbeye degmezdi bu ġam-ḥâne-i ʕ âlem
5. Şimdi çemen-i dehrde murġ-ı dilümüzdür
Pervâne olan şemʕ -i ruḥ-ı dil-bere her dem
6. Ger yâr bizümle ola zevġ itmege birdür
Ya ġülşen-i Rızvân ola ya şaḥn-ı cehennem

⁶ zerdümüzi: zerdümüzi U.

⁷ devleti kim: düġünü U.

⁸ der-i şeh-per: dü-şehr U.

⁹ derd ü ġam: derd ġam U.; ʔahr: şöhret U.

¹⁰ Bu mısradaki olmaydı kelimesinin, muhtemelen vezin gereġi "olmaydı" şeklinde yazıldığı akla gelmektedir.

7. Ol yār-ı vefādār ki cūd-ı keremünden¹¹
Ger söyler isem buhle çıkar himmet-i Hâtem
8. Dünyâ şağafî ehline tâ haşr-i mübârek
Kim biz iderüz anuñ ile ‘îş dem-â-dem
9. Şaħn-ı çemen-i gülşen-i gülzâr-ı cihânda
Biñ ‘âlem-i hayret ile her sâ‘at [ü] her dem
10. Bir yerde eger cem‘ ola erbâb-ı harâbât
Keyfiyyet ü esrârümüzü bilmege heyhât

IV

1. Her kim ki bu gün şâhib-i irşâd olayum dir (B. 114b)
‘Arif geçinüp cümleye üstâd olayum dir
2. Ğam-hânesini şarşar-ı cehl itdi harâbe
Şimdi mey-i gülgün ile âbâd olayum dir¹²
3. Müjgân ile ‘aşk-ı ruħ-ı Şîrîn ile ben de
Tağlar kazaym şâni-i Ferhâd olayum dir
4. Bir niçe hüner kim kıla tâ rûz-ı kıyâmet
Peydâ ideyin şâhib-i icâd olayum dir¹³
5. Bu ‘âlem-i fânide kemâl-i hüner ile
Meşhûr-ı cihân çün kad-i şimşâd olayum dir
6. Şemşîr-i kanâ‘at ile merdân Hudâvâr
Halvetde olup nefsüme cellâd olayum dir
7. Himmet idüben şaħn-ı gülistân-ı cihânda
Haqqı buluban ben daħi dil-şâd olayum dir¹⁴
8. Çünkim şâdef-i dürri-i yekdâne Necefdür (U. 23a)
Ben anuñ için ‘âzim-i Bağdâd olayum dir
9. Ben söylerem ey nûr-ı dil ü dîde aña kim
Vaşla ireyin hecrden âzâd olayum dir
10. Dünyâda eger kâm-ı dilüñ dürr-i Necefdür
Ol cevher-i cândur bedenüñ aña şâdefdür

V

1. Ol dil-ber-i ra‘nâ ki yaraşur aña dünyâ
Zülfin[i] dil-âvîz ile ol kâmet-i bâlâ

¹¹ cūd: ğod U.

¹² mey, U.’da yok.

¹³ icâd: irşâd U.

¹⁴ buluban: bulaym U.

2. Dürr ile tolu baħr-ı muħîṭ olsa bu ʿâlem
Baħsañ yine oldur arada gevher-i yektâ
3. Aña yaraşur nâz ki nûr-ı meh-i rûyı
Ser-meşʿal-i ħurşîdi ider her seħer iħyâ
4. Gizlü dimezin fâş iderin zâhir ü bâṭın
ʿÂlemde odur cümle-i esmâya müsemmä¹⁵
5. Ol şâh-ı cihân kendü bilür zâtını yoħsa
Bilmez anı şâhib-nazar-ı pâyin ü bâlâ
6. Bir gevher-i yek-dâne o kim evvel ü âħir
Nâmıyla ider kilik-i beyân zînet-i inşâ
7. Ol şâh-ı cihânun yüzün ol dîde görür kim
Dil sürme-i zıkr ile anı eyledi bînâ¹⁶
8. Yaʿni güher-i zât-ı Ĥudâvend cihânı¹⁷ (B. 115a)
Bu gülşen-i dünyâda ger ey ʿâķil ü dâñâ
9. Mâtem-gede-i dehrde bilmekse murâduñ
Var güşe-i ħalvetde otur çillede tenhâ
10. Zıkr-i seħer-i fâķa ile bâṭın u zâhir¹⁸
Bil nefsinı evvel bilesin Rabbüñi âħir

VI

1. Ey nûr-ı dil ü dîde gelüp diñle ħikâyet
Tâ kim ideyin ħazretüñe ħâli rivâyet
2. Cevr ü sitem-i gerdiş-i gerdün-ı denîde
Bir bir ideyüm kendüñe ey şâh şikâyet
3. Ben ʿâşık-ı bî-çâreden ey serv-i revânum
N'itdüm saña kim eylesin terk-i maħabbet
4. Luṭf eyle baña çünki bu ħam-ħâñede kıldum
Sevdâ-yı ser-i zülf-i perişânunâ ülfet
5. Ey nûr-ı dil ü dîde-i ħam-dîde-i ʿâşık
Ben bende bed itdüm ise sen eyle mürüvvet
6. Çün gülşen-i dünyâda icâzet ile ey şâh
Virdün bu sitem-dîdeye luṭfuñ ile ħikmet

¹⁵ ideyin: ideyüm U.

¹⁶ bînâ: iħyâ U.

¹⁷ Bu beyit, U.'da yok.

¹⁸ fâķa: vifâķa: U.

7. Her kim ki baña gelse ‘ilâc-ı marâz için
Luṭf eyle aña kim bedeninden gide ‘illet
8. Yâ Rab keremünden baña vir ḥikmet-i kâmil
Tâ çekmeyeyin gülşen-i dünyâda meşâkḳat
9. Miḥnet-kede-i pür-ğam-ı endûh-ı belâda
Luṭf eyle ki bu sũḥte-i şâhib-i himmet
10. Ya kâmil ola ḥikmete ya terkini kılsa
Yâhud şikem-i ḥâk-i zemîn içre yıkılsa

VII

1. Her kim ki dise tıynet-i ‘âlemde vefâ var
İnanma anuñ sözine kim anda ḥaṭâ var
2. Tıut kim bu cihân gülşen-i Firdevs-i berîndür
Çün âhiri vîrân ola anda ne şafâ var
3. Her güşesi bu deyr-i ḥarâb içre müheyyâ
Hem-derd bilür kim nice biñ renc ü ‘anâ var
4. Kahr-ı zen-i dünyâ getürür şahn-ı dilünde
Bir yirde ki ceyš-i sitem-i cevri ü cefâ var
5. Tāvus-ı ḥurâmân-ı behişt olsa ‘aceb mi (B. 115b)
Ol dilde ki her şâm u seḥer zıkr-i Ḥudâ var
6. Ḥâl-i dilüni Ḥâlîḳa ‘arz eyle ki oldur (U. 26a)
Ol şeh ki anuñ zât-ı şerîfide ‘aṭâ var
7. Var ḥalvet-i taḥḳîḳe girüp ehl-i fenâ ol
Gönlünde eger zevḳ-i temâşâ-yı beḳâ var
8. Sen Ḥaḳda vü Ḥaḳ sendedür ey ḥıṣṣe velîkin
Arada hemân perde olan nefsi-i hevâ var
9. Her cân ile âmiḥte meşel ü şeker ü şîr¹⁹
Ḥâlince belî pertev-i envâr-ı Ḥudâ var
10. Ammâ meded-i pîr ile her sâ‘at ü her dem
Ḥalvetde cefâ çekmese irmez aña âdem

VIII

1. Mir’âtüni pâk eyle ğubâr-ı kederünden
Tâ gitmeye mihr-i ruḥ-ı dil-ber nazaruñdan

¹⁹ meşel ü şeker ü şîr: meşel sükkar şîr U.

2. Ger ' aşık iseñ şöyle figân eyle seher kim
Cüş itmeye hûn-ı cigerüñ çeşm-i terüñden
3. Kan ağladuğün şöyle gerek kim ser-i mevce
Keş bilmeyeler merdüm-i ' âlem haberüñden
4. Var güşe-i ' uzletde kanâ' at ile sa' y it
Sultân-ı cihân da' vetine gitme yerüñden
5. Ser-menzil-i dünyâdan idersin sefer âhir
Mağrûr-ı cihân olma unutma seferüñden
6. Sen söylemeseñ derdüñi ' ârif olan añlar
Hâl-i dil-i nâlânüñi hep reng-i zerüñden
7. Yoğdan seni var ideni sev kim saña yarın
Bir zerre kadar fâ'ide yok sîm ü zerüñden
8. Ger ' âkil iseñ ol şanemi sev ki dem-â-dem (U. 25a)
Gitmez gül-i ruhsâr-ı şerîfi nazaruñdan
9. Ol gönce eger ister iseñ kim anı gerdün²⁰
Dür eylemeye güşe-i destâr-ı serüñden
10. Var nefsüñ ile Rabbüñi bil her dem-i dünyâ
Âdem aña dirler kim ola ' ârif-i Mevlâ²¹

IX

1. Aşvâlüñi her kimseye ey bende-i gümrâh (U. 23a)
' Arz itmeye k'âzürde olur Hâzret-i Allâh
2. Fağruñ var ise kimseye keşf eyleme zinhâr (B. 116a)
Kim Hâtem-i Tayy virmez aña virmese Allâh
3. Derd-i dil-i nâlânüñi her kimseye dime
Hâl-i dilüñi Hâzret-i Allâha di her gâh²²
4. Ey mübtedi-i bî-ğaber ez-sırr-ı hağîkât
Ger pendümi tutsañ ideyüm ben seni âgâh²³
5. Var mürşide hıdmet kemerin bağla çü merdân
Tâ eyleye ol pîr seni ' ârif[i] bi'llâh
6. Var âyineñe maşkal-ı zıkr ile cilâ vir
Tâ kim olasın dehrde şâhib-dil-i âgâh

²⁰ ol: ey U.

²¹ Bu beyit U.'da yok.

²² hâl-i dilüñi: hâl ü dilüñi U.

²³ tutsañ: tutsan U.

7. Gir medrese-i ‘aşka okı ebced-i ‘aşkı
Kim olmayasın dünyede bir cāhil-i gümrah (U. 23b)
8. Tut pendümi zikir-i müdām ile hemîşe²⁴
Tā kim saña her gāhda Allāh ola hem-rāh
9. ‘Aqluñ var ise hizmet-i dergāh-ı Hudāda
Cehd eyleyigör rüz [u] şeb ü şām u şehergāh
10. Tā kim diyeler halk saña merd-i Hudādur²⁵
‘İlm ü ‘amel ü cümlesi bî-rüy-ı riyādur

X

1. *Elminnetü li’llāh* ki eger şubh u eger şām²⁶
Dil-dār ile biz nüş iderüz bāde-i gül-fām
2. Her kande gidersek yine hem-şoḥbetimüzdür²⁷
Şem‘ ü mey-i sāķī vü şurāḥī vü leb-i cām
3. Gör luḫfını kim ser-ḫoş olup bir iki buse²⁸
La‘ linden eger eyler isek ger tama‘ -ı ḫām²⁹
4. ‘İrfānını gör kim yine farḫ-ı kereminden
Olmaz bize āzürde-dil meh-rüy-ı gül-endām
5. Ḳurbān olayın ol şehe kim ‘āşık-ı zāra³⁰
Her neyse murādı kereminden ider in‘ ām
6. Gör kim nice şayd-ı dil-i ‘uşşāk için olmuş
Ḥāl-i siyehi dāne vü zülfi aña bir dām
7. Her ‘āşık-ı bî-çāreye kim irmese luḫfi
Heyhāt ki o ḫaste o dil-berden ala kām
8. Her kim ki nişār itmez aña cevher-i cānı³¹
‘Āşık degül ol kimse ider kendüyi bed-nām
9. Ger tālib iseñ uşbu sözi benden işit kim (B. 116b)
Bu gice baña hātif-i ḡayb eyledi i‘ lām
10. Cānāneyi seyr itmege ey ‘āşık-ı ḫayrān³²
Azdur k’ola biñ cān-ı muḫaddes aña ḳurbān³³

²⁴ zikr kelimesi vezin gereği zikir şeklinde okunmuştur.

²⁵ merd-i Hudādur: merd ü Hudādur U.

²⁶ *Elminnetü li’llāh*: Minnet ancak Allah’adır.

²⁷ gidersek: gidersen U.

²⁸ luḫfını: luḫfuñı U.; buse: buseden U.

²⁹ la‘ linden: la‘ liñden U.

³⁰ olayın: olayum U.

³¹ her, U.’da yok.

³² ḫayrān: ḫayrān U.

XI

1. Ol zümre ki ser-defter-i peymâne-keşândur
Dirler baña ferş-i harem-i derd-keşândur
2. Zâhidden eger gizlü ise gevher-i zâti
Rindân-ı harâbâtiye gün gibi ' ayândur
3. ' Âlî-nazarı alçağa hergiz nazar itmez
Ser-küngüre-i ' arş aña cây-ı cevelândur
4. Âh-ı cigeri cevşen-i Dāvudı ider çäk³⁴
Bilmeñ anı kim Özbek-i bî-tîr ü kemândur
5. Şemşîr-i Hudâ zârî ider hây şaķın ey haşm³⁵
Şad pâre eger pîrehenüñ cünne-i cândur
6. Ol hikmet-i eş' ar iledür şöhre-i ' âlem
Şanmañ anı kim câhil-i bî-nâm u nişândur
7. Her kim ki aña uğrasa birdür nazarında
Ger merd-i gedâ olsa ya Dârâ-yı cihândur³⁶
8. Gördükçe güzel hulkımı dir merdüm-i ' âlem (U. 24a)
Bu yaşşı güher olduğı yâ Rab nice kândur³⁷
9. Dirler daħi bu gülşen-i dünyâ-yı denîde
Anlar ki bugün ehl-i dil-i mes'eledândur
10. İrmişdür aña söylediler sırt-ı ma' âda
Sen daħi kabûl eyle şaķın düşme ' inâda

XII

1. Añla bizi kim nûr-ı meh pertev-i yûhuz
Biz Rûhu'l-emîn âdeme nefh itdügi rûhuz³⁸
2. Terk eylemezüz bâdeyi biz rûz-ı ezelden
Lebrîz-keş-i ma' reke-i câm-ı şabûhuz
3. Her şubh demi dūd-ı çerâğ-ı dilümüzden³⁹
Sermâye-dih-i şa' şa' a-i pertev-i yûhuz⁴⁰

³³ k'ola: kim ola U.

³⁴ cigeri: çekdi U.; Dāvudı: Dāvudı U.

³⁵ zârî: dâdı B.

³⁶ ger merd-i gedâ: girmez dü-gedâ U.

³⁷ güher: gevher U.

³⁸ âdeme: âdem U.

³⁹ demi: dem U.

⁴⁰ pertev-i yûhuz: per ü yûhuz U.

4. Ger la‘l-i müzāb içmege il tevbe iderler⁴¹
Biz tevbeyi uğratmamağa ‘ahd-i naşûhuz
5. Tūfān-ı belā kıpsa nehengüz oluruz ğarķ
Fāriĝ-i zaĝam keşmekeş-i keşti-i Nūhuz⁴²
6. Erbāb-ı vera‘ görse bizi zāhid-i pāküz (B. 117a)
Her kıande ki var şāhid ü mey ehl-i şürūhuz
7. Hışmuñ gözine merdümek-i çeşm-i hizberüz
Ammā dil-i aħbāba şafa virici rūhuz
8. Her kim ki bizümle bir adım hem-nefes olsa
Āyine-i kıalbin açaruz ehl-i fütūhuz⁴³
9. Ger zerre kıadar nuķkumuza var ise şübheñ
Bu beyti oķı tāb ile sen biz nice rūhuz
10. Ger gülşen-i dünyāda muķīm-i zulumātuz
Ser-çeşme-i hayvānda olan āb-ı hayātuz

XIII

1. Bu gülşen-i dünyāda odur evvel ü āħir
Ālāyiş-i dünyādan ola tayyib ü tāhir⁴⁴
2. Oldur o şehinşāh-ı serī-i dü-cihān kim
Kıaşır oldu aña hikmet ile çār ‘anāşır
3. Manzar-bedenüñ şāh-nişin eyledi kıalbin
Hem kıudret ile eyledi her cānibe dā’ir
4. Oldur iki ‘ālemde o Dārā-yı zamāne
Kim secde ider dergehine sākın ü sā’ir
5. Her göz görimez ol şeh-i hūbānı meger kim
Āyinesini rūşen ide bāñın u zāhir
6. Dür kıatre-i āb-ı yem-i ihsānına muhtāc
Ger bilse vü ger bilmese hem mü’min ü kāfir
7. Mühr ile lebi herkese esrār-ı nihānī
Dīvāne olup söyleme herkes bilemez sır

⁴¹ içmege: içmeye U.

⁴² keşti: küşte U.

⁴³ kıalbin: kıalb U.

⁴⁴ Bu beyit, U.’da yok.

8. Her dîde-i binâ ki cihâna nazar eyler⁴⁵
Kör olduğı yegdür ki aña olmaya nâzır
9. Ol mihr ü mehe rüz [u] şeb-i gülşen-i dehrün (U. 25b)
Dünyâda eger olmaz isek vaşlına kâdir
10. ‘Aql-ı hıred-i fazl u kemâli n’idelüm biz
Fehm-i hıred-i dâniş ü hâli n’idelüm biz⁴⁶

XIV

1. ‘Âbid ki ‘ibâdetle ider kendüyi mevşûf (B. 117b)
Hep ‘ömrin ider secde-i Allâhda maşrûf⁴⁷
2. Şemşîr-i ‘azâb ile eger başını kesseñ
Kılmaz saña esrâr-ı Hudâyı dağı mekşûf
3. ‘Âr eylemez ol ta‘ ne-i ağıyardan aşlâ⁴⁸
Zîrâ ki odur şabr u kanâ‘at ile ma‘rûf
4. Her kânde gide ‘ârifî gün gibi bilürler⁴⁹
Egnine eger hırka giyerse ya yeşil şûf⁵⁰
5. Ehl-i nazaruñ her biri geldükçe celâle⁵¹
Âfâkı yaqar eylese ger hışm ile bir yuf
6. Erbâb-ı dilüñ vechine hor bakma ki zîrâ
Hürşîdi ider derd-i dil-i zâr ile meksûf⁵²
7. Ey h̄‘ace fenâ ehline hor bakma şakım kim
Tâ meh yüzüñi eylemeye âh ile maşsûf⁵³
8. Ehl-i dile her kim ki tekebbürlenür ey dil
Lâyıkdur eger halk-ı cihân ger dir ise yuf
9. Ey h̄‘ace eger sözüme kılmaz iseñ ikrâr
Efsâneye âğâz idelüm biz dağı nâ-çâr

XV

1. Ey dil felegüñ lutfına âzârına hem yuf (U. 24b)
Ehl-i dile cevri itdügi etvârına hem yuf

⁴⁵ ki, U.’da yok.

⁴⁶ fehm: müzd U.

⁴⁷ ‘ömrin: ‘amelin U.

⁴⁸ ağıyardan: ağıyara U.

⁴⁹ gide: gider U.

⁵⁰ egnine: eynine U.

⁵¹ nazaruñ: nazarın U.

⁵² derd: derde U.

⁵³ âh ile: ehl-i U.

2. Çarhuñ ki metâ^ç-ı ser-i bâzârı ta^ç abdur
Dükkânına yuf kâle vü bâzârına hem yuf
3. Gerdün ki sebûsında ola bâde-i âlâm
Sâķîsine yuf bâde-i ħammârına hem yuf
4. Kevkebler aña zînet için oldu hevâdâr
Anlar daĥi zûlm itse hevâdârına hem yuf⁵⁴
5. Ger olsa ħafâdâr-ı felek mihr-i dür-efşân
Gerdün gibi ger olsa ħafâdârına hem yuf
6. Ger çarĥ Felâţûn-ı ħakîm olsa dirin ben
Şandûķına eczâsına bîmârına hem yuf
7. ^çÂlemdeki gâv u ĥar ola ^çâķil ü simsâr⁵⁵
Bu ġamkedenüñ ^çâķil ü ^çayyârına hem yuf
8. Ger faĥr ile ^çâr ise fen-i merdüm-i dünyâ⁵⁶ (B. 118a)
Biz istemezüz faĥrına vü ^çârına hem yuf
9. Çün ġayr-ı Ĥudâ fâ^çide virmez bize ferdâ
Bir zerrece ey ĥ^çâce ne dünyâ vü ne ^çuķbâ

XVI

1. Bilmem nice oldu ki bugün zîr-i felekde
Yoġ oldu kemâl ehli ^çabâda kepenekde
2. Hep dehri gezüp ĥalkını gördüm ĥased üzre
Taķlîde düşüp her biri bir ġüne emekde
3. Biribirinüñ mâlını âl ile dem-â-dem
Bu âĥir-i dünyâda şeb [u] rûz yemekde⁵⁷
4. Her birisi fersûde-i nefes-i vühûbla
Türmiş yüzine karşı eli belde etekde
5. Raĥt u zer ü sîmîn ile bu tâze köçekler⁵⁸
Kim biri ħumâş içre biri al yelekde
6. Ol kimseye kim şeh vire bir ^çaķçe ^çulûfe
^çÖmri geçer anuñ ġam-ı yekrân u köçekde⁵⁹

⁵⁴ anlar, U.'da yok.

⁵⁵ gâv u ĥar: gâv ĥar U.

⁵⁶ dünyâ: dâna U.

⁵⁷ âĥir: âĥür B.

⁵⁸ raĥt: raĥt U.; tâze: bâde U.

⁵⁹ ^çömri geçer: ^çömrini çeker U.

7. Ger birisine fişk u fücûr eyleme dirseñ⁶⁰
Ol işleri terk itmez eger olsa kötekde
8. Bilmez mi ol sulţân-ı cihân kim aña dâ'im
Hıoş gide beşer zıkr ide deryâda semek de⁶¹
9. Bunlar bilemem dūzah-ı pür-nâra gider mi
Yâ rûz-ı cezâ bunlara Hıağ rahmet ider mi⁶²

XVII

1. Biz kim iderüz şubh u mesâ secde Hıudâya
Şabr itmege hıuy eylemişüz derd ü belâya
2. Şâhen-şeh-i iklîm-i şafa-güster-i fağruz
Mâ'il degülüz kerr ü fer ü 'izz ü 'alâya
3. Çün kıldı Rasûl-i Kureşî fağr ile fağrı
Biz cân virürüz fağr gibi cây-ı şafâya
4. Terk eylemezüz hırka-i peşmîneyi aşlâ⁶³
Urduğ eli himmetle giribân-ı vefâya (U. 26b)
5. Ey bād ben İstanbula var git dimem amma⁶⁴ (B. 118b)
Şalarsa eger kendü hayālün o hevâya
6. Būs eyle kef ü pâyini her kim ki bulaşmış
Ol merhalede Meşkî-i bi-berk ü nevâya
7. Ādâb ile tur hıdmetine söyle bu nuţkı
Bir bir nazar-ı pāk o haşşân-ı Hıudâya
8. Gevher-nigin-i yâr ile çokdan yine düşmiş
Câm-ı mey-i gülgün u şurâhî vü şafâya⁶⁵
9. Alur ele dil-ber ile yâkût-ı müzâbı
Bu beyti oğur her nefes erbâb-ı vefâya
10. Kütahyada [biz] bāde-keş-i sāğar-ı 'aşğuz
Ne Mışr u ne hıod sâ'ir-i meydân-ı Dımışğuz

⁶⁰ her: ger U.

⁶¹ yâ: tâ U.; hoş: baş U.

⁶² yâ: tâ U.

⁶³ peşmîneyi: teşmiye U.

⁶⁴ bād: yâr U.

⁶⁵ şurâhî: şurâhî B.

KAYNAKÇA

- AK, Coşkun (2001). *Bağdatlı Rûhî Dîvânı, Karşılaştırmalı Metin*, Bursa: Uludağ Üniv. Yayınları.
- ALPTEKİN, Leylâ (2007). *Berberzâde Mehmed Zihni Dîvânı'nın Bilimsel Yayını ile Eserin Şekil ve Muhtevâ Bakımından İncelenmesi*, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ARSLAN, Mehmet - AKSOYAK, İsmail Hakkı (t.y.). *Haşmet Külliyyatı (Dîvân, Senedü'ş-Şuara, Vilâdet-nâme, İntisâbü'l-Müluk)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yayınları, e-kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10617,girisvemetinpdf.pdf?0>, [ET. 18.03.2012].
- ASLAN, Mustafa (2001). "Bağdatlı Rûhî'nin Terkîb-i Bendine Bir Nazire Daha: Trabzonlu İbrahim Cûdî'nin Terkîb-i Bendî", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih Dil - Edebiyat Sempozyumu Bildirileri, C. II*. Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- AYAN, Hüseyin (1981). *Cevrî, Hayâtı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- BARDAKÇI, Ramazan (2007). *Musa Kâzım Paşa (Hayatı-Sanatı ve Külliyyatı)*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- DİLÇİN, Cem (2005). *Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- ERSÖZ, Gülden Esra (2007). *Nî'metî Divanı*, Adana: Çukurova Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GÖZLER, H. Fethi (1987). *Ziya Paşa'nın Terci-i Bend'i ile Terkib-i Bend'i Üzerine Düşünceler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yayınları.
- GÜLER, Zülfi (2008). "Bağdatlı Ruhî'nin Meşhur Terkib-Bendine Sosyal Psikoloji Açısından Bir Bakış", *e-Journal of New World Sciences Academy*, Cilt 3, Sayı 1. s. 28-43.
- GÜLHAN, Abdülkerim (2010, Yaz). "Levhî ve Bağdatlı Rûhî'nin Terkib-bend'ine Naziresi", İstanbul: *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 2, s. 61-78.
- İPEKTEN, Halûk (2010). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KUTLAR, F. Sabiha (2004). *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî, Dîvan*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yayınları, e-kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-90172/arpaeminizade-sami-divani.html>, [ET. 02.01.2013].
- Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K.007, vr. 113b-118b.
- Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi 367, vr. 21b-26a.
- Muallim Naci* (1327). *Terkîb-i Bend-i Muallim Nâcî*, İstanbul: Tuna Vilayet Matbaası.
- OKUMUŞ, Sait (2001, Bahar). "Bursalı Levhî Hasan Efendi ve Bağdatlı Rûhî'ye Naziresi", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 15, Sayı 47. s. 291-307.
- YENİKALE, Ahmet (t.y.), *Sünbül-zade Vehbî Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yayınları, e-kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292567/h/sunbul-zade-vehbi.pdf>, [ET. 25.02.2013]. s. 289-93.